

Din poezia detenției și a rezistenței anticomuniste

Prizonieratul în URSS

În Basarabia, prigoana asupra anticomuniștilor a început mai repede decât dincoace de Prut. Oficial, momentul izbucnirii războiului a fost ziua de 28 iunie 1940 – fatidica zi a cedării Basarabiei. Nu este nevoie de metafore care să cuprindă durerea infernală a unui neam din nou (a câta oară?) crucificat. Mult mai grăitoare sunt, spre exemplu, cuvintele simple, sacadate, ce glăsuiesc durerea sufletului unui copil de 16 ani, a căror greutate este covârșitoare chiar și astăzi, după zeci de ani:

„În ziua de 28 iunie (1940 – n.n.) m-am sculat la ora șapte și am pus radioul. Era liniște. Și deodată am auzit glasul, acel glas pe care nu l-am uitat toată viața. Vorbea ministrul Tătărescu: «Să fim liniștiți, să fim uniți! În aceste momente de grea cumpănă se cedează Basarabia Uniunii Sovietice. În timp de trei zile armata română se va retrage în ordine și liniște. Țara noastră este nevoită să facă acest pas dureros, ca să evităm vărsările de sânge!». Nu auzeam mai departe. Înlemnisem. Nu-i adevărat! Nu se poate! De ce?! Țara mea! Pământul meu! Românii mei! Nu-i adevărat!”¹

Sunt nedumeriri care nu și-au găsit răspuns, sunt sentimente adânci, pentru care milioane de vieți² au fost jertfite fără tăgadă în lagărele de concentrare din Siberia.

Aici numai viață nu se putea spune că este. Chinurilor fizice – frig, foame, durere, slăbiciune etc. – li se adaugă depărtarea de țară. Între străini, totul este dușman. Fără condamnări, fără procese, fără să-și cunoască vinile pătimirii, oamenii trăiau și mureau, încetul cu încetul, cu fiecare zi, cu fiecare an care trecea, sperând mereu:

„Libertate, libertate!
Foarte ești de noi departe.
Căci pe noi ne-a-ncătușat
Beria, păgân bărbat...”³

Invocarea libertății este firească, naturală, dând textului aspectul unei doine populare. Nu este întâmplătoare nici pre-

cizarea disimulată a motivației principale a privării de libertate: creștinismul. Căci înainte de orice altceva, regimul comunist a fost profund anticreștin.

Scris nu se știe exact când, în timpul ispășirii unei necunoscută vini în Kolîma, Siberia, versurile nu au pretenție literară în mod special, autorul lor nefiind literat. Importanța lor constă în mărturia și în mărturisirea pe care o fac, precum și în întărirea funcției eshatologice a poeziei în situații limită.

Ajuns în acest punct, poemul se transformă într-un blestem coborât parcă din folclor:

„În Moscova la Kremlin,
Șade Stalin cel păgân.
Face mereu la zacoane
Și ne omoară cu milioane.
Of, cekist, câine turbat,
Să n-ai loc de-nmormântat,
Nici copii de sărutat,
Căci tare m-ai înstreinat,
M-ai înstreinat fără pricină,
Să n-ai pace și hodină...”

Blestemul vizează nu doar viața dictatorului, sugerată de sărutul copiilor (de fapt, de lipsa lui), ci și – sau mai ales, ținând cont de ordinea în care apar – moartea acestuia, care nu poate nici ea suporta atâta teroare, luându-i criminalului dreptul de a fi primit în pământ.

Apoi, se cere socoteală de sânge:

„Oh, bandiți și câini turbați,
Sângele-napoi să-l dați,
c-ați băut atâta sânge,
după voi nimeni n-a plânge”.

Și se repetă blestemul, de data aceasta nu numai asupra lui Stalin, considerat vinovatul principal al genocidului, ci asupra tuturor celor care s-au transformat în unelte satanice ale urii:

„Să n-aveți loc de-nmormântat.
Nici copii de sărutat”.

În strigătul final „Libertate, libertate!” presimțim în aceeași măsură, paradoxal, disperare și nădejde. Este strigăt de durere pentru libertatea pierdută și în același timp invocare a libertății ce

¹Serafim Saka – *Basarabia în Gulag*, Chișinău, Editura Meridianul 28, Editura Uniunii Scriitorilor, 1995, p.79.

² Cf. Florin Mătescu – *Holocaustul roșu. Crimele comunismului internațional în cifre*, București, Editura Irecson, 2008.

³ Maxim Golban, apud Serafim Saka, *op. cit.*, p.170.

trebuie să vină, indiferent sub ce formă, chiar dacă ar fi vorba despre libertatea finală. Căci „viața este insuportabilă. Cred că zilele astea voi cere să fiu ori slobozit, ori nimic”⁴. Este de remarcat acest „a cere”, care exclude până și gândul la o posibilă sinucidere, căci sinuciderea nu este admisă creștinului. De aceea, „voi cere” eliberarea sau nimicirea – adică dreptul la viață sau la moarte. Iar viața înseamnă libertate de gândire, de credință, de conștiință și implicit libertate civilă. În lipsa acestora, grăitoare sunt versurile poetului Nichifor Crainic, ce poartă amprenta beznei din temnițele comuniste: „Și-atât sunt viu cât pipăi c-am murit” (*Limită*). Iată o dovadă în plus a mărturisirii despre care vorbeam la începutul acestui articol.

Întâlnim, însă, și mărturisire directă, prin proiectarea spațiului concentraționar asupra versurilor. Un exemplu concludent îl reprezintă *Colindul prizonierilor români din URSS*⁵ al lui Ștefan Tumorug, cunoscut și interpretat de toți românii din lagărele sovietice. Crăciunul este sărbătoarea familiei, este ziua Sfintei Nașteri, zi invariabil marcată de imaginea mamei – a Mamei Sfinte, Maica Domnului, dar și a maicii trupești a fiecăruia. Căreia dintre acestea două i se adresează refrenul? Probabil că, în egală măsură, amândurora:

„Mamă, mamă, cresc nămeții, suferim...
Flori de măr într-o cunună, Velerim...”

sau:

„Mamă, mamă, cresc nămeții, suferim...
cad pe gene flori de gheață, Velerim...”

ori, cutremurător, în final:

„Mamă, mamă, cresc nămeții și pierim
fără țară, fără nume, Velerim...,
gândul nostru-n gândul țării să-mpletim,
flori de măr într-o cunună, Velerim...”.

Tonalitatea inițială a colindului este calmă, creând o reală atmosferă de sărbătoare, invocând adunarea „sub fereastră”, cântecul și fruntea de copil. Este, însă, „fereastra amintirii”, deci doar nostalgia colindului de odinioară, din vremea când „Și-a cernut un inger florile, tiptil,/ Peste fruntea mea senină de copil”. Pe de altă parte, seninătatea frunții de copil are și semnificația lipsei de vină pentru chinul prizonieratului, în vreme ce prezența îngerului este semn al permanenței morții trupești în virtutea vieții veșnice.

Vechi și nou, trecut și prezent îngemănate într-un tulburător colind cântat departe – iată ce aduce în suflute osândite colindul

lui Ștefan Tumorug. Imaginea focului arzând în vatra „vechiului cătun” este una de factură onirică, răscolind amintiri. Însă imaginea brazilor arzând ne trimite cu gândul la simbolistica bradului – viață veșnică. De pe tărâmul morții înghețate, focul este mântuitor, taumaturgic. Doar „focul inimii” – necazul, durerea, osânda – se cere nins cu o dezmiardare de mamă pe „fruntea noastră”. Gestul are repercusiuni fantastice, declanșând manifestări neobișnuite, în principal auditive, ale elementelor cadrului natural. Dar totul este spre slava momentului sfânt al Nașterii Mântuitorului, strop de divinitate născut spre răstignire, ucis spre înviere:

„Răbufnește-n vuiet stepa către Cer,

Brazii leagănă în vârfuli cântul Lerui ler”.

Iată creat cadrul de basm, în care cei trei magi sunt întrupați într-o „caravană a magilor dorului” ce trece „peste fruntea rece-a luptătorului”. Fruntea rece este mai mult decât întruchiparea frigului cumplit, este însăși reprezentarea morții ce se dizolvă în viață veșnică.

În refrenul final apar concret, palpabil, elemente definitorii ale prizonieratului în Siberia. Osândiții se denumesc prin lipsă, prin depozitare de identitate etnică („fără țară”) și personală („fără nume”) și prin impactul puternic al verbului „pierim” ce urmează unei duble repetiții în cadrul refrenului a lui „suferim”. Nu este, însă, o pieire totală, definitivă, căci rămâne „gândul nostru”, aici cu sensul de crez, de ideal, împletit în „gândul țării”.

Poezia rezistenței anticomuniste din munți

Considerăm rezistența armată din munți ca pe o formă aparte de detenție, să îi spunem detenție civilă, adică privare de drepturi civile. Alegând retragerea la adăpostul munților, partizanii au trăit, totuși, în libertate, deși sub permanenta amenințare a morții, care putea surveni în orice clipă. Este o libertate luptată, câștigată minut cu minut, clipă de clipă.

Retragerea în munți din fața hoardelor cotropitoare este o practică întâlnită pe tot parcursul istoriei românilor. Dar niciodată nu a fost o retragere pasivă, doar de apărare, ci întotdeauna activă. Având privilegiul unui relief prielnic, al unei geografii fizice cunoscute aproape nativ, al unor îndeletniciri care au favorizat această cunoaștere, românii au privit muntele ca pe un prieten aliat, care, la vreme de restriște, se transforma în soldat, luptând cu puterile lui deloc mici împotriva dușmanilor. Mărturiile, atât istorice, cât și literare (culte sau populare), nu sunt deloc

⁴ *Ibidem*, p.170

⁵ În unele variante apare sub denumirea *Colindul prizonierilor români din Rusia*.

puține în acest sens, dar nu vom insista asupra acestora. Am făcut această precizare doar pentru a putea intra în subteranele creațiilor din rezistența anticomunistă din munți.

Desigur, cea mai răspândită formă a cuvântului scris este jurnalul, de cele mai multe ori având aspectul unei simple treceri în revistă a evenimentelor (aproape) zilnice. Nu se întâlnesc prea des notații cu caracter literar, dar nici măcar nu a existat vreo intenționalitate în sensul acesta. Este motivul pentru care lucrarea de față nu se va apleca deloc asupra acestei categorii de scrieri. Este drept, însă, că jurnalele din pribegia prin munți ne-au ajutat să înțelegem, atât cât este posibil pentru cineva căruia nu i-a fost dat să trăiască nici măcar o clipă sub teroarea morții sau a pierderii libertății, care a fost rostul și cum a fost posibilă rezistența anticomunistă în munți. Ne-am oprit numai asupra uneia dintre creațiile poetice ale pribegilor, încercând să surprindem, dincolo de stângăcia versului, vibrațiile sufletești ale celor care și-au pus viața în slujba unui ideal sfânt: „Spuneți, vă rog, oamenilor din țară că mai există un colț din Regatul României, care nu și-a plecat capul înaintea comuniștilor. Și atâta timp cât ne vor sta capetele pe umeri, acest colț de țară va fi liber. Spuneți-le să-și păstreze încrederea că într-o zi toată România va fi liberă. Rugați-vă să vă ajute și să ne ajute Dumnezeu”⁶.

*Marșul luptătorilor din munți*⁷ este una dintre cele mai cunoscute dintre aceste creații (datorită prestigiului lui Ion Gavrilă Ogoranu, cel care a pus-o în circulație după 1989). Atât versurile, cât și melodia poartă semnătura lui Nicolae Mazilu care, arestat în 1948, când era încă elev la Liceul „Radu Negru” din Făgăraș, a trecut prin închisorile Pitești și Gherla. Eliberat un an mai târziu, va continua lupta împotriva comunismului ca partizan în Munții Făgărașului, fiind ucis într-una dintre confruntările cu Securitatea.

Marșul său are puternice note de revoltă, preluând de la Andrei Mureșanu ideea trezirii neamului „din somnul cel de moarte”:

„Uniți cu toți acei ce vor să moară-n libertate,
Cu toții vom porni,
În dușman vom lovi,
Vom frânge-n zbor
Robia lor,
Când neamu-ntreg se va trezi
Din somnul cel de moarte”.

⁶ Ion Gavrilă Ogoranu – *Brazii se frâng, dar nu se îndoiesc*, vol.I, Editura Marist, 2009, pp.286-287.

⁷ *Ibidem*, pp.143-144.

Tot în refren apare o chemare la luptă, adresată „carpatinilor fâgărășeni” pe care îi descrie ca „năprasnici și aspri, asemenea/ uraganului”. Lupta are caracter sfânt și este o obligație de onoare față de „morții acestui popor”, căci „adânc în morminte străbunii se zbat și ne cheamă,/ N-au liniște (...)”, iar chemarea aceasta are dublă semnificație, în opinia noastră: este fie spre viață liberă, fie spre moarte. Este „chemarea dreptății”, transmisă prin freământul codrilor părtași istoriei, este chemarea la luptă:

„Carpatini fâgărășeni, veniți,
Loviți
În cei ce au distrus și pângăresc
Altar și neamul românesc.”

Așadar, este vorba despre o luptă pentru apărarea credinței și a neamului – lupta dintotdeauna a românilor. Dușmanii sunt păgânii, care „adus-au robia și jaful în țară,/ Ne luară avutul și graiul curat”, presărând în urma lor numai nedreptăți și nelegiuiri. Ca orice cântec de luptă, este necesară justificarea permanentă a sacrificiului. Prin urmare, ultimele versuri sunt purtătoare unui mesaj atât de dureros și de real, încât chemarea își atinge cu siguranță scopul scontat:

„Părinții și frații ne zac azi în lanțuri amare,
În urma lor satele au rămas pustii,
Ne-au fost pângărite străbunele noastre altare,
Noi nu știm cei duși de sunt morți ori sunt vii”.

Invocarea părinților, a fraților și a altarelor sunt destul motiv de ridicare la luptă pentru redobândirea libertății.

Scris în pribegie, fără intenționalitate artistică, ci doar cu scopul de a întări, mângâia, îmbărbăta sufletele partizanilor, cântecul oferă cititorului de peste jumătate de veac radiografia sufletească a unei generații de sacrificiu, care încă mai știa ce este datorită de onoare față de neam și față de credința străbună, încă mai avea conștiința și puterea de a lupta, sub orice formă, împotriva unei ocupații străine, continuând astfel să se înscrie pe linia neamului românesc. Poate că Mazilu nu a pus prea mare preț pe prozodie, stilistică, poetică etc. Poate că nu forma versului l-a interesat în mod deosebit. Căci a trăit într-o vreme în care formele fără fond nu își aveau rostul. Dacă formei i se pot reproșa anumite aspecte, fondul este ireproșabil. Mărturie stă tot cuvântul lui Gavrilă Ogoranu, rostit în numele celor care au adoptat imediat marșul: „Atunci a răsunat în munte, pentru prima oară, cântecul care ne-a impresionat atât de mult, încât părea că era rupt din sufletul nostru al fiecăruia și că reprezintă însăși lupta noastră”⁸.

⁸ *Ibidem*, p.143.